

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՄԵԾ ՅՈՐԲԵԼԵԱՆԸ

(Խօսուած Ֆիլիպիի մէջ)

Ազգերու պատմութեան մէջ հազարապիւտ են թուականներ, որպէս աշտօրուանը, երբ ցեղ մը համօրէն պատմական պատեհութիւնը կունենայ տօնելու իր խնայական կեանքին ամենէն նշանակալից դարագլուխներէն երկուքին, իր գրերու գիւտին ու իր տրհմային տպագրութեան 1500ամեայ յօրեկեանները:

Ինքնապահպանութի կռիւին մէջ, որ նոյնքան դաժան ու անողոք է ազգերու համար ինչպէս անհատներու, փոքրաթիւ ցեղերու միայն վիճակուած է իրենց նիւթական գոյութիւնը ապահովելով հանդերձ, ապահովել ու ծաղկեցնել նաև իրենց խնայական կեանքը ու զայն հասցնել պատկառելի հնութեան մը: 15 դարու ժամանակաշրջանը միայն առնելով, քանի՛ քանի՛ ցեղեր այդ միջոցին անցած են պատմութեան մեծ պողոտայէն յաճախ բուռն ու ամենի թափով ու սարսափի ու տրեան մրրիկներ պատօցուցած իրենց շուրջ, բայց կարճատեւ շրջանէ մը

այն բախիչին հետ՝ որ կը դառնուի թորփիլին երրորդ մասին մէջ և որ ջեռուցիչին քարիւղը բռնկցնող առընթեր փամփուշտը պայթեցնելու պաշտօնն ունի: Ե. Գ. Պ.

[*] Ա քիլօկրամ ծանրութիւնը 1 մեթրը բարձրացնելու համար գործածուած ոյժին աշխատութիւնը քիլկրամ-ժամմեթր կ'ըսուի: Ե. Գ. Պ.

յետոյ պարտուած ու զգեանուած իրենց իմացական զէնքերուն անշահութեան պատճառաւ . մինչ ուրիշներ, աւելի հանդարտ, բայց օժտուած իմացական աւելի ընտիր զէնքերով, ո՛չ միայն դիմակաւած են իրենց գէմյաճախ կատարողն մղուող պայքարին, այլ տաղանդը ու կորովը միանգամայն ունեցած են իրենց ճամբուն մէջ մի հանգրուանը գեղապարզելու արուեստի ու մտածումի յուշարձաններով :

Այսօր, հայութիւնը, անցնելէ յետոյ ճամբաներու էն տաժանելիէն ու կրելէ յետոյ ճամբորդութեանց էն տառապազիւնը ու արխնաքամը, երբ ինքզինքը հասած կը գտնէ բարձունքի մը, ուր պահ մը հանդիսուոր դադար կուտայ իր պատմական գնացքին, կրնայ արդար հպարտութեան զգացումով մը ըսել թէ՛ հպարտուոր ասորինքու իր ուղեորութեան միջոցին քաղաքակրթութեան ճամբուն վրայ՝ ինք եղած է այն քիչնոր ցեղերէն որոնք պատմութեան մէջ բուսական կեանք մը լոկ չեն բոլորած, ո՛չ ալ անոնցմէ որոնք միայն քանդիչ ու կործանարար գեր մը ունեցած են, այլ անոնցմէ որոնք շինած ու ստեղծագործած են: Այսօր, հայութիւնը իր նայուածքը ուզում գէպի ետ, երբ կը խուզարկէ 1500 տարուան միջոցին իր կորած ճամբուն հեռուորութիւնները, այդ ճամբուն կրկայնքը, գրակէ շեղջակոյտերուն քովայն ցեղերուն, որոնց բունեցքին առջեւ քանի՛ քանի՛ անգամներ սարսափահար գլուխ խոնարհեցուցած է, կանգուն ու լուսաշող կը տեսնէ այն կոթողները՝ զորս իր նախնիքները հոն բարձրացուցած են իրր վկաներ իրենց ցեղին անպարտելի ու մին: Այդ լուսաւէտ կոթողներէն երկուքը, կանգնած մեր պատմութեան երկու անկիւնագարձերուն՝ նայ գիրն ու նայ դպրութիւնն են: Իրարմէ տասնըմէկ դարու հեռուորութեամբ բաժնուած՝ անոնք առաջնորդած են հայութիւնը գէպի լոյսի միեւնոյն ազբուրը ու բազմորոշ գեր մը ունեցած մեր ազգային քաղաքակրթութեան ընթացքին վրայ: Սահմանել այդ գերը, պարզել այդ գերին նշանակութիւնը — ահա՛ ինչ որ համաօտակի պիտի ուզէի ընել, այդ կերպով լուսադոյնս պատկերացնելու համար մեծութիւնը Ս. Սահակ-Մկրտոպի ու Արգար զպիւրի գործերուն ու միանգամայն վեր հանելու համար այսօրուան համազգային ածին նշանակութիւնը:

Բացատրելու համար հայ տառերու գիւտին նշանակութիւնը հայ քաղաքակրթութեան համար՝ մտաբերինք պահ մը մտաւոր-բարոյական կացութիւնը, ուր կը գտնուէր մեր ազգային մշակոյթը Սահակ-Մկրտոպի գիւտէն առաջ:

Հայ լեզուն, որուն մնայուն թարգմանը պիտի ըլլային հայ տառերը, տակաւին վերջիններու գիւտէն դար մը առաջ, շնորհիւ պարսկերէնի ծանուանդ յունարէնի հետ իր ունեցած շրջումին, դարձած էր լեզու մը պերճ, յստակ ու ճկուն. միեւնոյն տառն ան ամբարած էր հարուստ բառամթերք մը, որ ազգացոյց էր այն տառնի հայութեան քաղաքակրթական բարձրութեան, քանի որ բառը կենթադրէ իրը, մտածումը: Բայց ունենալով հանդերձ այդ ներքին ոյժը՝ հայ լեզուն կը պակտէր գրաւոր արտայայտութեան միջոցը. կը պակտէր միջոցի մէջ ընդհանրացման ու ժամանակի մէջ մշտնջենաւորման գործիքը: Արքունիքը, աւագանին, ազնուական ու մտաւորական դասակարգերը կը գործածէին իրենց գրութեանց մէջ յունարէն, պարսկերէն կամ ասորերէն. իսկ հասարակ ժողովուրդը, որ անտեղեակ էր այդ լեզուններուն, զուրկ էր գրաւոր հաղորդակցութեան միջոցներէ: Մեծ-Հայքի հայը հնարաւորութիւն չունէր իր մայրենի լեզուով գա-

լափարական հաղորդակցութեան մէջ մտնելու փոքր-Հայքի հայուն հետ, Բագրևանդի գաւառացին ինքզինքը գրելով օտար կ'զգար հանդէպ Փայտակարանի գաւառացիին, որովհետեւ գոյութիւն ունեցող քաղաքական կապերն ու տակարական շփումներն ի վիճակի չէին ստեղծելու կենսունակ հաւաքակառուցութեան մը համար անհրաժեշտ գաղափարի ու զգացումի ընդհանրութիւնը: Որով ազգային-բարոյական միութիւնը, որ արդէն այնքան խախտած էր գարեկէ ի վեր տիրող ներքին կեդրոնախոյս ձգտումներով ա՛լ աւելի կը թուլնար ի չզոյժ նշանագրոյթի մը, որ բեղմնաւորելով ազգային լեզուն, դեբը իրր միացցուցիչ ոյժ, ի վիճակի ըլլար միանգամայն յարակցութեան կապ մը, միութեան գիծ մը կազմելու ազգին զանազան հատուածներուն մտածմանց ու զգացումներուն միջև: Միւս կողմանէ, քրիստոնէութիւնը որ կրնար ազգային միացումի ու համերաշխութեան կարեւոր ազդակ մը ըլլալ, հակառակ հեթանոսութեան վրայ իր ունեցած դերազանցութեան, անգոր ու անազգեցիկ կը մնար, քանի որ ի չըզոյժ գրերու՝ Աւետարանը հայ եկեղեցիներու խորաններէն հոյ ժողովրդին ստուար մեծամասնութեան անհասկանալի յունարէնով կամ ասորէնով կը կարգացուէր: Կրնանք ուրեմն վեր ի վերոյ ըմբռնել թէ ազգային միութեան տեսակէտով իմացական ու բարոյական ինչ տարտամ, անյարակից վիճակ մ'էր եւրդ դարու սկիզբը հայութեան վիճակը: Ո՛չ լեզուն, ո՛չ կրօնքը, ո՛չ բնիկ քաղաքակրթութիւնը, հակառակ իրենց ընտիր յատկութեանց, չէին կարող ստեղծել բարոյական այն ներքին կապը, զորեզ շաղախը որ ի վիճակի ըլլար ազգային ամբողջութեան մը մէջ համախմբել ու իրարու մէջ սերտելու կապել՝ մինչև այն ատեն բարոյական թոյլ կապերով միացած հայութեան մասերը: Ահա՛ ինչ պակաս պիտի լրացուէր Ս. Սահակ-Մկրտոպի գիւտը ու ինչ գեր պիտի կատարէր մեր ազգային պատմութեան մէջ: Ան պիտի ըլլար միութեան կապը, անալկամը հայ հոգիներուն ու զանոնք իր հզոր ու անդիմազբելի շունչին ներքեւ պիտի ամփոփէր, համաձուլէր, ու բարոյապէս այդ թոյլ ամբողջութեանէն, որ հայութիւնն էր, պիտի ստեղծէր ամբողջութիւն մը կենդանի ու ամուր, օժտուած իր սեփական ցայտուն դիմազնութեամբ, իր հաւաքական մտածումներով ու զգացումներով: Այդ նոր բարոյական արտագրոյթը պիտի ըլլար հայ ազգը, որ շնորհիւ իր տոհմային գիտակցութեան, 15 դար անընդհատ կուրծք պիտի տար զինք զգեանել ու ու բնաջնջել ջանացող բոլոր ոյժերուն:

Թէ ինչ աստիճանի մեծ ու խորունկ եղաւ ներգործութիւնը հայ տառերու գիւտին եւրդ դարու հայ կեանքին վրայ՝ ցոյց կուտայ այն աննման ծագումը, զոր յանկարծ ստացու մատենագրութիւնը այդ գիւտին յաջորդող շրջանին: Այդ շրջանին է որ հայ լեզուն երևան հանց լրութեամբ լեզուական այն գանձը որ մեզի այն ատեն իր ծոցին մէջ թաքնուած կը մնար ի չզոյժ գրաւոր արտայայտութեան միջոցի: Այն ատեն է որ հայ միտքը արտագրեց հայ մատենագրութեան ամենաընտիր գոհարները — եղիշէ վարդապետի, Եղիշի կողբացիի հեղինակութիւնները ու ստուումաչունչի թարգմանութիւն մը, որ իր լեզուն ճշտութեան ու գեղեցիկութեանը համար արդի եւրոպացի գիտնականներէն ստացած է «Թագուհի թարգմանութեանց» տիտղոսը: Նմանապէս Ս. Սահակ-Մկրտոպի գիւտէն անմիջապէս վերջ է որ Հայաստան պիտի ծածկուէր դպրոցներու ցանցով մը, ուսմանք ու զպրութիւնք նոր գարկ պիտի ստանային, ձեռագիրք անհամար թուով պիտի տարածուէին

երկրին ամէն կողմերը: Իսկ քրիստոն-
 էական կրօնքը, որ մինչեւ այն ատեն
 անհասկանալի կը մնար ժողովրդին,
 հեռեարար և անխմատ ու օտար անոր
 մտայնութեան, Ս. գիրքերու թարգ-
 մանութեամբ մատչելի պիտի գտնար
 ժողովրդական շուրջ հատուածներուն
 ու յանձին Հայաստանեայց եկեղեցիին
 1500 տարիներ անընդհատաբար պիտի
 ըլլար հայ գոյութեան ու պահպանումի
 հզօրագոյն պատնէշներէն մէկը: Ահա
 ինչ որ եղաւ Ե.րդ դարուն համար
 Սահակ-Մեսրոպի գիւարը, կամարա-
 կապ քարը բովանդակ հայ ազգային
 կուլտուրական շինուածքին որ, հա-
 կառակ իր ընտիր նիւթեղէնին, կ'ըս-
 պառնար փլշիւ ի չգոյէ անհրաժեշտ ու
 ընդհանուր կապին: Ու վարդանանց
 պատերազմը, որ գրեթէ գիւաէն մօ-
 տաւորապէս 40 տարի յետոյ տ'ղի ու-
 նեցաւ, ի յայտ բերաւ համազգային
 միութեան սգի մը, որ հակառակ իր
 ճակատագրական գայթուճներուն, իր
 հզօր արտայայտութեան ձևով աննա-
 խընթաց էր հայ պատմութեան մէջ:

Բայց այդ գիւարին դերը պիտի չը
 սահմանափակուէր միայն Ե.րդ դարուն
 մէջ: Առակ է՝ թէ խօսքը կը թռչի,
 գիրը կը մնայ: Գիրը, որ ժամանակա-
 կից բոցականերու, միանգամայն և
 ապագայ հեռաւորներու ուղղուած
 մնայուն զրօշմ է, պիտի կազմէր ո՛չ
 միայն զօրեղ կապը բովանդակ այն ա-
 տենի հայութեան, այլ պիտի ըլլար
 նաև միութեան գիծը անցեալ ու ա-
 պագայ դարերուն, նոր ու հին հայու-
 թեան: Ու այն զողթան երգերը՝ զոր
 հնչեցուցած էին հայ երգիչները 2000
 տարի առաջ, այն հայերէնը զոր գը-
 րած էր Եզնիկ Կողբացին հայ մատե-
 նագրութեան սակեղարուն մէջ, ինչ-
 պէս այն տաղերը՝ զորս արտաբերած
 էին Նարեկացին ու Շնորհալին, պիտի
 միանային աշուղներու շեշտերուն ու
 Արովեանի, Պեշիկթաշլեանի, Քամառ
 Քաթրիպայի քերթուածներուն ու հայ
 տառերու մէջ իրենց ներգաշնակու-
 թիւնը միախառնած պիտի կազմէին
 համերգ մը հոգեզմայլ ու ցնցիչ՝ ուր
 դարերու մէջէն պիտի արձագանդէր
 բովանդակ հայութեան հոգին:

Ուրեմն տօնը, զոր այսօր համայն
 հայութիւնը կը տօնէ, ո՛չ միայ պան-
 ծացած է Մեսրոպ-Մաշտոցի ու Սա-
 հակ-Պարթևի հանձարին ու մեծ գիւ-
 արին, այլ փառաւորումն է նաև ազ-
 գային միութեանը ու համերաշխու-
 թեանը դարերու մէջէն իրարու ձեռք
 տուած հայ սերունդներուն:

(Մնացածը յաջորդով) Թ. ԹԱԳԻՈՐԵԱՆ

(Nounoun Գիտնականի մեջ)

[Շար. նախորդ դրվելու և վերջ]

Գաղտնական բարեբաղդ զուգազուգութեամբ մը մենք կը տեսնեք նաև այսօր ճՈՍ ամաչյա յարեկները հայ տղապարտներուն: Ինչ զեր ունեցած է հայ տպագրութիւնը մեր ազգային կուլտուրական կեանքին մէջ, ինչ է հետեւաբար Արգար զպիրի նուիրուած այսօրուան տունին նշանակութիւնը:

Եթէ գիրը եղած է անհրաժեշտ ու նախապայման, ազգակը որով լիզուել կատարած է ստանային մշակոյթի ու ազգային միութեան պայտօքը մեր պատմական կեանքին մէջ՝ նոյնը կատարած է նաև հայ տպագրութիւնը, իբր շարունակողը նոյն գործնէութեան, բայց աւելի ուժգին շափով մը, հայ տառերէն արդէն նախապատրաստուած հոգին վրայ:

Այսօր, երբ հայութիւնը այնքան ներգործ կերպով կ'ապրի իր անցեալ ու ներկայ կեանքը, երբ իր ընտրեւազոյն մտքերուն խելքին ու զգացումներուն անմիջապէս սեփականութիւնը կը գտնանուի հայութեան բոլոր խաւերուն, երբ ամբողջ ցեղը կարծէք բացառապէս ու զգայուն ցանցի մը մէջ շագագատուած ինքզինքը ներքնապէս միացած կ'զգայ մայր-հայրենիքն ու ամբողջ երկրագունդի իր անդամներուն, այնպէս որ կ'անկեղծի մէջ հայու մը պայտօքութիւնը կամ Սուսանուրի մէջ հայու մը յանդուրձանութիւնը՝ բողոքի կամ հրճուածքի համաստրած ալիքներ կը բարձրացնեն բոլոր հայ արտերուն մէջ, — այդ ընդհանրութիւնը, մասամբ մեր ու զգացումներու համազգային այդ սերուն ու մտքերի խնամուածութիւնը մեծապէս կը պարտինք հայ ամուսինն: Ենթադրեցէք պահ մը թէ դազրէր միջոցի մը համար հայ տպագրութիւնը գործնէութիւնը երկրի վրայ, ինչ պիտի ըլլար հայութեան ազգային-բարոյական կացութիւնը: Ընդհանուր կ'զգայուածի, փոխազարմանաւորութիւնը մը ուր անդամները իրարու միջեւ ու ազգային անբողջութեան հետ պիտի ունենային նոյն թայլ կապը, մութ գիտակցական անշուքութիւնը ինչ որ ունին ընդամացած մարմնի մը մասերը իրարու մէջ ու մարմնոյն ամբողջութեան հետ: Հայ ամուսնու ռեբնն մեր ազգային իջը, մեր տոհմային կեցողութեան զգայարանքն է որ կ'անզգայանան ու կը տարուորին հայութեան ընդհանուր տառապանքներն ու ուրախութիւնները, մասամբ մերն ու զգացումներն և ուր ազգային բոլոր հոգեկան վիճակներու միաստանութիւնը կը ծնի հաւաքական գիտակցութիւն մը, բարձր, յստակ, տարրուծ, որ մեր ազգային հաւաքականութեան անհատականութիւնը, շեշտը կը կազմէ, չէ՛ս, «Հայ տպագրութիւնը» գործին հարձականքով ուստանայ հեղինակը իր գրքին յստակաբանին մէջ՝ պարզած աստե՛ն հայ տը

պագրութեան գործնէութիւնը կ'ընէ: Էջրու գարբուրու երկար շրջանին մէջ եթէ հայկական կեանքին մէջ կարելի է գտնել մի փոխարական երևոյթ, այդ միայն տպագրական մասունքն է: Ձայր գարբի մեր պատմութիւնը մեր հրաշալի գործիքի պատմութիւնն է. — մենք, ի հարկէ, ի նկատի ունինք այն պատմութիւնը, որի կուլտուրական ու մասուր ստաշագրութեան վերջ պիտի լինի: Ու քիչ մը վարք շարունակելով. «Չորս գարու միջոցին հայերը, ինքզինքնին նուիրեցին նաև մասուր գործի, թէև համեմատաբար թայլ չափերով, բայց յարատև ետանդով ու սովորութեամբ: Այդ գործնէութիւնը մեր գոյութեան ամենահոգ պատուարն է եղել և տպագրական մասունքի ամենամեծ երախտիքներից մէկն է կազմուած»:

Բայց տպագրութեան ազգեցութիւնը պիտի շահանախափուրէր ընդ ազգային ներքին կուլտուրական ըրջանակի մէջ: Տպագրութիւնը իր բնայնթով կը պատկանի այն գիտերուն շարքին, որոնց ազգեցութիւնը անսասնան է ո՛ր միայն ցեղի մը այլ բովանդակ մարդութեան մասուր գարգացման վրայ: Ոչ մէկ գիտութիւն 500 տարեկի քիբր այնքան խորունկ կերպով նպաստած է յեղաշրջելու մշակութեան վիճակը, հետեւաբար և ներգործելու ընդհանուր քաղաքակրթութեան ուղղութեան վրայ, քան կուլտուրիկ գիտութեան մասին մտքի ամենէն հակա ու բարեհորտէր յաջողումները զայն ունեցած իրենց իբր անհրաժեշտ միջոցող ու մասուր ուսուցիչ ընտրաբան խոզովակի մը նման ան շրջաբարձ է ժողովուրդէ ժողովուրդ, ցեղէ ցեղ ինչ յարթանակ որ իւրաքանչիւր ձեռք կը ընդհարարարարեւորուի իմաստասիրութեան, գիտութեան ու զեղարուեստի մէջ: Ենդհին անոր հաստատուած մեզ զաղափարական առուտուր մը, որով անկասած ամենէն աւելի օգտուողները մեզ նման փոքր ու զարգացած սիրահար ժողովուրդները եղած են: Այս իմաստով քաղաքակրթութեան պատմութեան մէջ եզակի կարգի է տպագրութեան զիրը, ու Ամերիկայի ու վասոզի գիտերէն աւելի նպաստած է մտքերու այն յեղափոխութիւն, որուն արդեւնքը այսօր ազատութեան անսահման տենչն է մարդկային կեանքի ու մասունքի բոլորիկը աննեղուն վրայ կ'ընտրուի ու ռեբնն հետեւեցի թէ ինչ հոկայ զեր կուրան էր կատարելու Արգար զպիրի գործը մեր ազգային կեանքին մէջ՝ շորս գարբի վերջ: Առանց անոր, հոկի չկայ ընտելու հայութիւնը իր անզգային միջամանութեամբ այսօր պիտի շարունակէր մնալ թոյն տղէտ, մոլեռանդ, սարսափալիք թոյնք թաթախուած ժողովուրդը, ինչ որ են զժամատարար տակալին այսօր իր զրացի շատ մը ժողովուրդները:

Ուրեմն, որքան որ կարելի է հե-

տեցնել այն հակիրճ տեսութեանէն թօխաթցի Արգար զպիրի գործին նշանակութիւնը կը կայանայ այն քաղաքի վերջի զերին մէջ. զոր ան կատարած է մեր ազգային ու մեր ընդհանուր զարգացումն տեսակետով: Ազգային տեսակէտով ան եղած է արդիւնաւորող Սահակ-Մեծարկի գործին հետեւաբար և ամբողջողը մեր ազգային հաւաքական գիտակցութեան. կուլտուրական տեսակէտով ան եղած է անփոխարինելի միջնորդը, որով եւրոպական զաղափարները մաս գործած են այս հայրենիքի բոլոր անկեանքները, որով մէկը գլխաւոր պատճառներէն՝ որոնց կը պարտինք մեր եւրոպականացումը:

Սակ, այս գիրնակ տեսակէտներէ մզուած, եթէ չեմ սխալուր, այսօր երկրագնդի բովանդակ հայութիւնը կը թայլ իր անհուն երախտագրութեան հաւատարմքը ընծայելու իր ազգային ու կուլտուրական առաջդիմութեան մեծ Ռաշխարաններուն յիշատակը:

Յիշիւպ Բ. ԹԱԳԻՌՈՐԵԱՆ

SU-ՔԼ Տ.ՔԻՆ

Խօսքեր կան որ տաքը տաքին աղէկ կը փախին, ինչպէս կան կերակուրներ, որ տաքը տաքին աղէկ կուտուրին:

Արդ, տաքը տաքին հարցում մը Պ. Ա. . . իր խմբագրի, վարժապետի և տեսչուհիի այն ամուսնի է միանգամայն: Այո՛, հարցում մը այդ մարդուն որ ուրիշին ոչլոտ վերակը վրան աւանդ, երեք սիւնակ բառ կը թխէ, Մեծարգահանի Գեորգի Սեփանյանի արտածառերին զէմ պաշտպանելու համար:

Ձեր «Երկրորդուն» պաշտպանողականի մէջ կ'ընէք թէ ձեր զաւակը Պոյսանեան վարժարան կ'ուզարկէք անոր համար, որ խնդ է ան և թէ կ'ուզէք աչք չհուռ պահել: Ներեցէ՛ք, արդեօք ըսել կ'ուզէք թէ դուք խմբագրի և վարժապետի և ձեր կ'ընք անուրճի Հուրմուրաճեցի և ըստ Իւշիկի «ձանթ» գրագիտունի, չէ՛ք կ'ընար կամ չէ՛ք կ'ընար կրթիչ և ձեր զաւակը, և այդ գործը կը վստահիք Պ. Թովմաս Պոյսանյանին և ո՛չ թէ ինքզինքնուզ կամ Պ. Բարունականին:

Եթէ այդպէս է, ըսելիք չունենք: Իսկ եթէ այդպէս չէ, այն աստի թայլ տուէք որ շտրհաւորներ ձեր անկեղծութիւնը, որով կը խոստովանիք ո՛չ միայն խնդ զաւակ մը ունենալնիդ, — բայց նաև, որուն համար ձեր դուք ու տղան յանցաւոր չէք, Աստուած՝ բնա՛ւ, — այլ նաև այն որ դուք այր ու կ'ին խմբագրի, «զարգացած», վարժապետ ու վարժուհի և զեռ չեմ գիտեր ինչ, որ պաշտօնն ունիք ազգին զարթոցներուն մէջ մանչիք ու ազնիկները զատարարակն ու, լրբարութեան միջոցով ալ հաստատութեան «առաջնորդ» հանդիսանալու, այն՝